

30.6.2017

Opetus- ja kulttuuriministeriö

OKM/32/040/2015

Lausunto ehdotuksesta museopoliittiseksi ohjelmaksi

Opetus- ja kulttuuriministeriö on pyytänyt Turun kaupungin lausuntoa ehdotuksesta museopoliittiseksi ohjelmaksi. Lausunnossa pyydetään arvioimaan ohjelman toimivuutta kokonaisuutena ja esittämään mahdolliset huomiot toimialan tai tehtävän näkökulmasta.

Museopoliittisessa ohjelmassa linjataan museoalan keskeiset menestystekijät vuoteen 2030. Ohjelmassa visiot, arvot ja kehittämiskokonaisuuksien tavoitteet lähtevät toimintaympäristön muutoksista. Valmisteluprosessi on ollut laaja-alainen ja museokenttää osallistava. Ohjelmaehdotus on rakenteeltaan johdonmukainen ja kehittämiskokonaisuuksien toimenpide-ehdotukset vastuutahoineen selkeitä.

Ohjelmaehdotuksen painopisteet ja lähtökohdat ovat kumppanuuksissa, yhdessä tekemisessä, yhteisöllisyydessä ja vuorovaikutuksessa, joten näihin verkostomaiseen ja osallistumiseen liittyviin toimintatapoihin peilaten vision ”asiakkaat” tuntuvat hieman ulkokohtaisilta. Visiota voisi tältä osin muokata. Ohjelmaehdotus nostaa esiin museoiden toimintatapoja, jotka pitkälti ovat jo käytössä tai ne ainakin on tunnustettu koko museokentällä. On hyvä, että nämä toimintaympäristön muutosten tuottamat toimintatavat todetaan yhteisessä ohjelmatyössä, mutta tulevaisuuteen asetettujen tavoitteiden tulisi olla uudistavampia kuin nykytilanteen todentamista.

Edellinen museopoliittinen ohjelma on vuodelta 1981, sen lähtökohdat olivat kokoelmien keräämisessä, tallentamisessa, säilyttämisessä, konservoinnissa ja näyttelytyössä. Ja siinä museoalan tavoitteet olivat kulttuuri- ja luonnonperinnön suojelu, tutkiminen ja julkistaminen. Nyt laaditussa ehdotuksessa museot nostetaan esille asiantuntijoina, kumppaneina ja mahdollistajina. Arvopohjaksi määritellään yhteisöllisyys, vuorovaikutus, luotettavuus, jatkuvuus, moniäänisyys, demokratia, rohkeus ja ennakkoluulottomuus. Lisäksi tuodaan vahvasti esille museoalan aktiivinen rooli esim. hyvinvoinnin, luovuuden ja kestävä kehityksen edistämässä ja yhteiskunnallisen vuoropuhelun vahvistamisessa. Toimintaympäristön muutoksesta lähteviä ajankohtaisia ja tärkeitä näkökulmia, mutta laadittavassa museopoliittisessa ohjelmassa olisi kuitenkin hyvä tuoda esille myös museoiden perinteiset perustehtävät, joita jatkossakin lienee tarkoitus tehdä ja joiden varaan monet välilliset vaikutukset rakentuvat. Perustehtävien ja niihin liittyvien fasiliteettien ja

resurssien ollessa kunnossa on mahdollista panostaa toimintaympäristön muutosten vaatimiin toimintatapojen ja yhteiskunnallisen vuoropuhelun kehittämiseen.

Kehittämiskokonaisuuksissa keskitytään museotoiminnan yleisten tavoitteiden uudistamiseen sekä osaamisen, toimintatapojen, rakenteiden ja rahoituksen kehittämiseen. Näyttelytoiminnan poisjättämistä perustellaan sillä, että ”julkinen rahoittaja ei pyri ohjaamaan” sitä. Ohjelmaehdotuksen rahoitusjärjestelmän ohjaavuuteen liittyvä perustelu näyttelytoiminnan poisjättämisestä, ei ole riittävä, koska Museopoliittinen ohjelmaehdotus on muutakin kuin vain rahoitusta ohjaava ja ohjelman arvopohja rakentuu vuorovaikutukselle ja yhteisöllisyydelle, joka on näyttelytoiminnan keskiössä. Näin ollen näyttelytoiminta museoiden perustehtävänä tulee liittää ohjelmaan. Hyvinvointia lisäävä museon talletustaidetoiminta ja ylipäättään julkisen taiteen rooli olisi ansainnut näyttelytoiminnan lisäksi oman osuuden ehdotuksessa.

Museoalan kehittämiskokonaisuuksiksi on nostettu kohtaamiset ja kumppanuudet, osaava ja oppiva museoala, kokoelmat, digitaalisuus, uudistuva, vahva ja vaikuttava museokenttä sekä rahoitukseen liittyvät teemat. Kokoelmatyöhön ja asiantuntijuuteen liittyvät teemat on aiheellisesti nostettu museotyön vahvuudeksi ja kehittämiskohteiksi ja digitaalisuus on linjattu kehittämisen ja vaikuttavuuden lisäämisen keskeiseksi keinoksi. Museokokoelmien ja tietovarantojen digitalisointi ja sen myötä digitaalisten palvelujen tuottaminen edistävät ohjelmaehdotuksessa määriteltyjä arvoja ja ne ovat kannatettavia toimintamuotoja, mutta aineistojen digitointi vaatii runsaasti resursseja ja järjestelmät ja niiden ylläpito on kallista. Ohjelmaehdotuksessa tuodaan esille, että digitaalisten aineistojen pitkäaikaissäilyttämiseen tarjotaan keskitettyä palvelua, mikä onkin hyvä asia, mikäli palvelu on kustannuksiltaan sellaista, että museot saattavat sitä hyödyntää. Digitaalisen toimintaympäristön edistämiseen tulisi ohjelmassa esittää uusia rahoitusmuotoja. Monia muita toimenpide-ehdotuksia vaivaa sama puute.

On hyvä muistaa, että kunnallisten museoiden ylläpitäjänä kunta määrittää museon resurssit, kehittämistavoitteet ja toimenpiteet, joiden lähtökohdat ovat kaupungin strategiassa. Näin ollen on tärkeää, että museopoliittisen ohjelmaehdotuksen menestystekijät ja kehittämiskohteet voidaan nähdä tukevan kaupungin tavoitteita.

Kehittämiskokonaisuus uudistuva, vahva ja vaikuttava museokenttä sisältää ohjelmaehdotuksen keskeisen muutoksen. Sen keskeinen sisältö on vastuiden, rakenteiden ja rahoituksen uudistaminen alueellisen ja valtakunnallisen museotoiminnan osalta. Nykyisin käytössä oleva jaottelu esitetään korvattavan kansallisilla museoilla sekä valtakunnallisilla ja alueellisilla vastuumuseoilla.

Alueellisten vastuumuseoiden verkko korvaisi nykyisen maakuntamuseo- ja aluetaidemuseojärjestelmän. Alueellisten vastuumuseoiden tehtäviksi tulisivat alueellisen museotyön kehittäminen sekä kulttuuriympäristön, kulttuuri-perinnön, taiteen ja visuaalisen kulttuurin asiantuntijatehtävät. Vastuumuseoiden rahoitus määräytyisi kunkin museon tehtäväkokonaisuuden perusteella, mutta rahoituksen kriteerit määritetään vasta valtionosuusjärjestelmän uudistamisen yhteydessä. Ohjelman linjauksia voidaan pitää oikeina ja museoalan kehittämistä edistävinä.

Luonnonperintöön liittyvät asiantuntijatehtävät mainitaan ohjelmaehdotuksessa muutamaa otteeseen. Luonnonperinnön laaja-alaisen asiantuntijuuden siirtäminen vastuumuseoille ei taida olla realistinen tavoite, jota ehkä peilaa myös ohjelman epäohjonmukainen ote tehtävän esille tuomisessa. Nykyisin luontoon liittyvät maakunnalliset tehtävät ovat ELY-keskuksissa ja sieltä ne maakuntauudistuksen myötä siirtyvät maakuntahallintoon.

Ohjelmaehdotuksessa todetaan, että museoiden toiminta-alueiden uudelleen määrittelyssä pyritään seuraamaan uudistuvaa kunta- ja maakuntajakoja, mutta vastuumuseoiden lukumäärä ei välttämättä vastaa uusien maakuntien tai nykyisten museoiden määrää. Tavoitteena on vahvempien toimintayksiköiden kehittyminen ja palvelujen tasavertaisen saatavuuden parantaminen asiakkaan näkökulmasta. Vastuu alueellisista tehtävistä olisi kullakin toimialueella pääsääntöisesti yhdellä ylläpitäjällä, mutta voisi ulottua myös useamman maakunnan alueelle. Nykyinen keskuskaupunkien ylläpitämä järjestelmä on toimiva, eikä muutostarvetta ole.

Maakuntamuseoiden tehtäväkentän laajentaminen alueelliseksi vastuumuseoksi edellyttää useissa tapauksissa museon resurssien vahvistamista, esim. tilanteessa jossa taidemuseon alueelliset tehtävät siirretään maakuntamuseolle, jolla ei ko. tehtäväkenttää ole aikaisemmin ollut. Alueilla, jossa joudutaan ohjelmaehdotuksen mukaisesti tehtäväkokonaisuuksien siirtoihin pitää varata muutokseen riittävä siirtymäaika ja huolehtia siirtyvien tehtävien vaatimat resurssit riittäviksi

Maakuntamuseojärjestelmä muutetaan alueelliseksi vastuumuseonjärjestelmäksi ja sen myötä maakuntamuseo nimitys tulee käyttökelvottomaksi ja pohdittavaksi tulee museoiden nimien vaihtaminen.

Ohjelmaehdotuksen mukaan valtakunnalliset vastuumuseot korvaavat nykyisen valtakunnallisen erikoismuseojärjestelmän. Varsinais-Suomessa Maatalousmuseo Sarka ja Forum Marinum ovat valtakunnallisia erikoismuseoita. Vastuumuseoiden asiantuntija- ja kehittämistehtävän hoidossa tulee näkyä entistä vahvemmin museon hoitama ja koordinoima vastuu toimialan kehittämisestä ja toimialan kulttuuriperinnöstä ja valtakunnallisessa toiminnassa tulee keskittyä valittuihin painopisteisiin. Valtakunnallisten vastuumuseoiden rahoitusta kehitetään jatkossa hoidettavien tehtäväkokonaisuuksien

perusteella. Rahoituksen kriteereitä ja määräytymisperusteita ei ohjelmaehdotuksessa ole, ne tarkentuvat vasta kulttuurin valtionosuusjärjestelmän uudistamisen yhteydessä.

Ohjelmaehdotus tunnistaa paikalliset ei-ammattillisesti hoidetut museot, joiden rooli paikallisen identiteetin ja vuorovaikutuksen sekä osallistamisen foorumina on merkittävä ja niitä ylläpitävien yhdistysten osallisuutta museopoliittisen ohjelmassa tulisi edesauttaa ja toimintaedellytyksiä esim. harkinnanvaraisen rahoituksen kautta vahvistettava. Ohjelmaehdotus ei kuitenkaan tunnista lainkaan ammattillisesti hoidettuja muita museoita, joita maassa on runsaasti. Ne pitää tuoda näkyväksi osaksi ehdotuksen museoverkkoa. Ammatillista museokenttää tulee tukea kokonaisuudessaan.

Tärkeää on, että valtio osallistuu jatkossakin museotoiminnan rahoittamiseen, muussa tapauksessa vaarana on, että museopalveluiden alueellinen kattavuus ja saatavuus heikkenevät, ja alueellinen eriarvoisuus kasvaa. Lisäksi tärkeää on, että korotettua valtionosuutta saavien museoiden tehtävät kirjataan museolakiin. Valtion tulee varata riittävä määräraha vastuumuseoille määriteltyjen tehtäväkokonaisuuksien tekemiseen, eikä toiminnan rahoitusvastuuta tule siirtää alueen kunnille, museoiden ylläpitäjille. Näin ollen rahoituspohjan laajentaminen ns. aluearkkitehtijärjestelmän tapaan, ei ole kannatettava ehdotus.

Ymmärrettävää on, että ohjelmaehdotus ainoastaan linjaa tulevaa kulttuurin valtionosuusjärjestelmän uudistamista, mutta siitä huolimatta rahoitusjärjestelmän uudistaminen tulisi ehdotuksessa esittää nykyistä selkeämmin. Ehdotuksesta ei käy ilmi onko valtionosuus edelleen henkilötyövuosiperusteinen vai muodostuuko se jotenkin toisin. Ohjelmassa todetaan seuraavasti. ”Valtionosuuden piiriin hyväksymistä ja henkilötyövuosimäärien vahvistamista koskevat säännökset muutetaan vastaamaan uuden rahoitusjärjestelmän toimintaperiaatteita.”

Turun kaupunki katsoo, että henkilötyövuosiperusteinen valtionosuus on tulokselliseen toimintaan nähden huonosti ohjaava ja jäykkä rahoitusmalli ja koko museokentällä tulisi päästä yhtenäiseen kriteeristöön valtion rahoituksen osalta. Tämän tulisi ohjata museoita parempaan laatuun ja toiminnan tuloksellisuuteen.

Aleksi Randell
kaupunginjohtaja